

شناسایی عوامل و شاخص‌های دفاعی امنیتی اثرگذار در روابط ج.ا. ایران با ترکیه

رحیم مسیبی ملک‌خیل^۱، دانشجوی دکتری سیاست دفاعی دانشگاه عالی دفاع ملی (نویسنده مسئول)
حکمت داج‌لیبری^۲، دانشجوی دکتری اندیشه دفاعی دانشگاه عالی دفاع ملی

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۰/۳۰

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۷/۱۸

چکیده:

روابط روبه رشد دو کشور ایران و ترکیه به معنی هم‌سویی در نگرش و جهت‌گیری‌های سیاست منطقه‌ای و خارجی دو کشور نیست و مواضع و نگاه‌های امنیتی-دفاعی راهبردی ترکیه و ایران متفاوت از سیاست اعلامی‌شان می‌باشد، به گونه‌ای که ترکیه برنامه توسعه موشکی و فعالیت‌های هسته‌ای ایران را با دقت و حساسیت دنبال می‌کند و همکاری‌های نظامی ترکیه با رژیم صهیونیستی موجب نگرانی کشورهای منطقه از جمله ایران می‌باشد. عضویت ترکیه در ناتو و موضع‌گیری همسو با غرب، احداث سپر موشکی در مرز با سوریه، حمایت از تروریست‌های معارض سوریه، با توجه به سطح روابط ایران و سوریه، موجب شده است تا روابط ایران با ترکیه در هاله‌ای از ابهام قرار گیرد. سوال پژوهش حاضر این است مولفه‌ها و شاخص‌های دفاعی امنیتی تأثیرگذار بر روابط ایران با ترکیه کدامند؟ یافته‌های تحقیق نشان می‌دهد ماهیت و سطح رابطه سیاسی دو کشور متأثر از نیازهای داخلی، شرایط ژئوپلیتیک، کیفیت و ساختار نظام بین‌المللی جهت‌گیری‌های سیاسی و سایر متغیرها، می‌تواند از اتحاد و همگرایی تا رابطه راهبردی، همکاری دو جانبه، همکاری توأم با رقابت، قطع رابطه سیاسی، تنش سیاسی، منازعه و ... را در شامل گردد. ترکیه به دلیل اشتراکات ارضی و مرزی، نقش عوامل فرهنگی و ... به عنوان یک همسایه مهم و تأثیرگذار در مسائل سیاسی، امنیتی-دفاعی، اقتصادی و فرهنگی ایران بوده و شناخت هرچه بیشتر این کشور در تصمیم‌گیری‌های هر حوزه بسیار اثرگذار خواهد بود. بنابراین این پژوهش از نوع کاربردی-توسعه‌ای بوده که با روش توصیفی تحلیلی-موردی زمینه-ای و با رویکرد آمیخته (کمی و کیفی) تهیه شده و از طریق مصاحبه عمیق و توزیع پرسشنامه در جامعه نمونه به تعداد ۵۸ نفر از خبرگان راهبردی حوزه‌های دفاعی و سیاسی نیروهای مسلح ایران به تکمیل آن پرداخته، که دو عامل اصلی و نوزده شاخص به مورد تایید قرار گرفت.

واژگان کلیدی: ترکیه، ایران، امنیت، واگرایی، همگرایی.

^۱-mosayebi^{۰۳}@gmail.com

^۲-hakimshomali@gmail.com

۱- مقدمه

« بزرگ‌ترین ستم به جامعه جهانی، سلطه قدرتمندان و استیلای نظام سلطه و تقسیم کشورهای جهان به سلطه‌گر و سلطه‌پذیر است به همین دلیل سیاست جمهوری اسلامی ایران از ابتدا بر مخالفت با نظام سلطه استوار شده است... کشورهای که می‌خواهند زیر سلطه نباشند و نخواهند سلطه‌گری کنند با هر نژاد و زبانی دوست ما هستند.» (بیانات مقام معظم رهبری^(مدظله‌العالی) در دیدار رئیس‌جمهور گوین و هیأت همراه، مورخه ۱۳۸۸/۱۱/۱) روابط جمهوری اسلامی ایران و ترکیه، پس از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران، تحت تأثیر عواملی چون اسلام‌گرایی، رقابت‌های ژئوپلیتیکی، رقابت جهت ایفای نقش در معادلات قدرت منطقه‌ای، رقابت‌های سیاسی و اقتصادی با درک جایگاه ژئوپلیتیکی دو کشور و آگاهی از ظرفیت‌های طرف مقابل شکل گرفته است.

روابط رو به رشد ایران و ترکیه در زمینه‌های تجاری، همکاری اقتصادی و رفت و آمدهای مستمر میان مقام‌های دو کشور که حدوداً از یک دهه قبل شروع شده بود، نشانه اراده بالای سیاسی تهران و آنکارا به داشتن روابط کم تنش و رو به گسترش بوده است (به ویژه در دوران حاکمیت حزب عدالت و توسعه در ترکیه همکاری‌های ایران و ترکیه چشم‌گیر بوده است). به هر روی، روابط تجاری روبه رشد این دو کشور به معنی هم‌سویی در نگرش و جهت‌گیری‌های سیاست منطقه‌ای و خارجی ترکیه و ایران نیست و مواضع و نگاه‌های امنیتی-دفاعی راهبردی ترکیه و ایران به یکدیگر و در اسناد راهبردی دو کشور متفاوت از سیاست اعلامی‌شان می‌باشد، به گونه‌ای که ترکیه برنامه توسعه موشکی و فعالیت‌های هسته‌ای ایران را با دقت و حساسیت دنبال می‌کند و همکاری‌های نظامی ترکیه با رژیم صهیونیستی موجب نگرانی و بی‌اعتمادی کشورهای منطقه از جمله جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. با توجه به عضویت ترکیه در ناتو و موضع‌گیری این کشور و قرار گرفتن در جبهه غرب، احداث سپر موشکی در مرز این کشور با سوریه و حمایت‌های این از تروریست‌های معارض سوریه، با توجه به سطح روابط جمهوری اسلامی ایران و سوریه، موجب شده است تا روابط ایران با ترکیه در هاله‌ای از ابهام قرار گیرد. بنابراین امنیت ملی این دو کشور بر یکدیگر تأثیرگذار می‌باشد. در این تحقیق تلاش گردیده که عوامل و شاخص‌های دفاعی امنیتی اثرگذار بر روابط دفاعی-امنیتی ج. ا. ایران با این کشور احصاء گردد. این پژوهش از لحاظ نوع، کاربردی است؛ یافته‌های تحقیق به میزان زیادی قائم به زمان و مکان هستند، و هدف تحقیق حل مسئله و سرانجام دست‌یابی به اطلاعاتی جهت اتخاذ تصمیم و چگونگی برقراری روابط دفاعی امنیتی با کشور همسایه ترکیه و رفع مشکلات با این همسایه قدرتمند در جهت ایجاد امنیت منطقه‌ای قدمی برداریم، روش گردآوری داده‌ها در این پژوهش شامل روش میدانی و کتابخانه‌ای و تخصصی می‌باشد. جامعه آماری بین صاحب‌نظران و فعالان حوزه‌های دفاعی-امنیتی، سیاسی بوده که به سوالات پرسشنامه تنظیمی پاسخ داده اند. برای این کاراز فرمول کوکران استفاده شده است.

$$n = \frac{N(Z_a/2)^2 \times \sigma^2}{(d)^2(N-1) + (Z_a/2)^2 \times \sigma^2} = \frac{163(1.96)^2 \times .25}{.01(163-1) + (1.96)^2 \times .25} = 57.83 \approx 58$$

حجم نمونه برابر محاسبات ۵۸ نفر تعیین گردیده است.

۲- مبانی نظری

۲-۱- پیشینه‌شناسی:

در خصوص ارتباط با کشور ترکیه تحقیقات مختلفی انجام شده که بخشی از نیازهای تحقیق حاضر را تئیمین می‌نمایند که برخی از آنها در جدول شماره ۱ مورد اشاره قرار گرفته اند اما آنچه این تحقیق را متمایز از موارد مشابهه

می نمایند نظر خبرگان نظامی در نیروهای مسلح کشورمان که در قالب پرسشنامه به آن پاسخ داده و نظراتشان را بیان نموده اند.

جدول ۱: پیشینه تحقیقات انجام شده

نویسندگان (سال پژوهش)	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
ولی گل محمدی، ۱۴۰۰	هدف اصلی: بررسی چگونگی تحول در فرهنگ راهبردی و دکتین امنیت ملی ترکیه	در مجموع، مشخصه‌های کلان سیاست خارجی و امنیتی ترکیه در مقایسه با دوره‌های گذشته هم تغییر و هم تداوم داشته است. تغییر واقعی این است که اردوغان با سبک رهبری اقتداگرایانه و رویکردی چندوجهی و واقع‌گرایانه، چگونه این مشخصه‌ها، منابع قدرت و اهداف و منافع ملی را در سیاست خارجی ترکیب کرده است. تحول مهم سیاست خارجی ترکیه در دهه گذشته، تمرکز وافر بر امنیت ملی و تثبیت جایگاه ترکیه به عنوان قدرت منطقه‌ای بوده است که با لحنی قاطع در دیپلماسی و ابزارهای امنیتی- نظامی پیگیری شده است. در چارچوب مصلحت‌گرایی سیاست خارجی اردوغان، رفتار و ترجیحات ترکیه بیشتر مسئله‌محور و مبتنی بر ذهنیت منافع‌محور بوده تا انگیزه‌های قوی هنجاری و ارزشی. اتحادسازی-های منعطف و پویا که از روندهای نوپدید در سیاست خارجی ترکیه است، بیش از اینکه ناظر بر چرخش محوری در جهت‌گیری‌های کلان ترکیه و خروج از اتحاد فرآتلاتنتیکی باشد، در راستای هدف اردوغان برای استقلال راهبردی است. شراکت راهبردی با روسیه و سایر قدرت‌های غیرغربی و در عین حال، سردی در روابط ترکیه با متحدان غربی از نتایج همین هدف دستیابی به استقلال استراتژیک و ارائه تصویری جدید از ترکیه به‌عنوان قدرت مستقل تأثیرگذار در نظام در حال تغییر بین‌المللی است. واضح است که این ضرورتاً به‌معنای خروج از جامعه یورو-آتلانتیکی نیست. واقعیت این است که ترکیه با رویکردی چندجانبه‌گرایانه و با اتکا به منابع قدرت در حال افزایش خود، به اعتماد به‌نفسی در مقابل غرب رسیده است که احساس می‌کند دیگر وقت آن رسیده که در هدایت سیاست خارجی خود باید استقلال عمل داشته باشد.
محمدباقر خرمشاد، محمدعلی رحمانی، ۱۳۹۹، نوع پژوهش: کاربردی- توسعه‌ای با رویکرد آینده پژوهی	سوال اصلی: سناریوهای بیداری اسلامی در ترکیه بر اساس مطلوبیت-های ج.ا. ایران کدامند؟	نتایج تحقیق نشان می‌دهد که در ۱۰ سال آینده، پنج سناریو پیش روی بیداری اسلامی در ترکیه قرار دارد که این سناریوها عبارت‌اند از: اسلام‌گرایی اردوغانی مستقر، اسلام‌گرایی اردوغانی شکننده، انزوای اسلام‌گرایی، بیداری اسلامی زیر سایه و باز طلوع بیداری اسلامی. همچنین دو سناریوی بیداری اسلامی ضعیف و بیداری اسلامی شکننده به عنوان سناریوهای شگفتی ساز احصاء گردیدند.
سید یحیی صفوی، ابراهیم متقی، حمیدرضا حاتمی، مرادیان، و حسن یزدانی (۱۳۹۹)	سوال اصلی: مولفه‌ها و شاخص‌های واگرایی و همگرایی اقتصادی موثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران با کشور ترکیه کدام است؟	در این تحقیق از بین ۱۲ شاخص، به ترتیب شاخص‌های: تامین بخش مهمی از انرژی موردنیاز ترکیه توسط ایران، ترانزیت کالا، سرمایه‌گذاری متقابل، تسهیل در قوانین و مقررات گمرکی و بازرگانی و عضویت مشترک در پیمان‌های اقتصادی رتبه‌های اول تا پنجم به عنوان مهمترین شاخصهای تأثیرگذار در روابط دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران و کشور ترکیه از نظر صاحب‌نظران و خبرگان هستند و به عنوان مهم‌ترین شاخص‌ها در همگرایی اقتصادی در روابط دفاعی امنیتی دو کشور شناخته شدند. در حوزه واگرایی اقتصادی نیز شاخص رقابت‌های اقتصادی

نویسندگان(سال پژوهش)	اهداف و یا سئوالات اصلی	مهمترین یافته‌ها
نوع تحقیق توسعه‌ای کاربردی.		بیشترین و شاخص صنعت توریسم در ترکیه کمترین رتبه را دارا هستند که در حوزه واگرایی روابط دفاعی امنیتی دو کشور عمل می‌کنند.
سعید وثوقی و مسعود رضایی(۱۳۹۴)	هدف اصلی: تبیین ملاحظات آمریکایی ترکیه در روابط با ایران	دو کشور ایران و ترکیه در مورد سوریه و عراق، و همچنین در فلسطین، کُردهای منطقه، و تا حد کمتر آسیای مرکزی و قفقاز، با هم اختلاف نظر دارند که در آن نقش آمریکا در شکل‌دهی به یک نظام معنایی منفی میان دو کشور مؤثر بوده است. بر این اساس، هم برای ترکیه و هم برای ایران، فرصت‌ها و بهانه‌های بسیاری وجود دارد که بتوانند بار دیگر خود را درگیر رقابت و جدالی نفس‌گیر سازند، اما از طرفی، با توجه به وابستگی ترکیه به صادرات انرژی ایران، به‌ویژه گاز طبیعی، انگیزه‌ی آنکارا برای ممانعت از تخریب بیش از اندازه‌ی روابطش با ایران، و عدم دست زدن به اقداماتی که بتواند به بهانه‌ای برای افزایش نگرانی امنیتی تهران منجر شود، امری بدیهی به نظر می‌رسد؛ با وجود این، ظرف چهار سال اخیر این موضوع نزد مقامات ترکیه چندان محل توجه نبوده و این کشور در مواقعی آگاهانه با طرح‌های سیاسی آمریکا که با هدف مقابله با ایران تنظیم شده است، همگام و هماهنگ می‌شود. تهران کماکان در پی حفظ سطحی از انعطاف‌پذیری در تنظیم سیاست‌های خود در قبال آنکاراست، اما ترکیه در حمایت از برخی از ابتکارات آمریکا که به نظر در تقابل با منافع جدیتر ایران قرار می‌گیرد، هدفمند عمل کرده و در حفظ رابطه با آمریکا اولویت قایل می‌شود و با رویکرد خود، تهدیداتی امنیتی را متوجه منافع جمهوری اسلامی ایران می‌کند.

۲-۲- مفهوم‌شناسی

-دفاع

تدابیری که برای مقاومت در مقابل حملات سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی، روانی و یا فناوری توسط یک یا چند کشور مؤتلفه اتخاذ می‌شود، توانائی‌های دفاعی، بازدارندگی را تقویت می‌کند و بازدارندگی نیز به این توانائی‌ها نیرو می‌بخشد. هم‌چنین به حفظ و حمایت از ارزش‌هایی نظیر زندگی، مالکیت، آزادی، هویت ملی و تمامیت ارضی در برابر تهدیدات گوناگون داخلی و یا ساختاری دفاع تلقی می‌گردد.» (نوروزی، ۱۳۹۱: ۳۴۴)

-امنیت

«امنیت از جمله دیرپاترین آمال بشر و یکی از لوازم و شروط بهزیستی و بهروزی وی تلقی گردیده و از دیدگاه مازلو، ابزار حرکت به سوی «خودشکوفایی انسانی» محسوب می‌شود. به‌طوری‌که وی در اولویت‌بندی نیازهای بشر، بلافاصله پس از نیازهای اولیه (هوا، غذا، مسکن، پوشاک)، نیاز به امنیت را جای‌داده و سایر نیازهای انسانی را علی‌رغم ضرورت غیرقابل‌انکار آن‌ها، در اولویت‌های بعدی آورده است.» (مرادیان، ۱۳۹۸: ۸۸)

-دفاعی - امنیتی

دفاعی است مبتنی بر امنیت ملی که به‌منظور دفع تهدیدات و خطرات و حفظ امنیت ملی یک کشور مورد استفاده قرار می‌گیرند. (تهامی، ۱۳۹۰: ۱۵۷)

-سیاست‌های دفاعی - امنیتی

عبارت از راهکارهای کلی و خط‌مشی‌های طراحی‌شده‌ای است که یک کشور برای مقابله با خطرات احتمالی و دفع تهدیدات دشمنان داخلی و خارجی در ابعاد نظامی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی و به حداقل رسانیدن آسیب‌پذیری‌های ملی در برابر بحران‌ها، حوادث غیرمترقبه طبیعی و غیرطبیعی از آن‌ها بهره‌برداری می‌نماید. (تهامی، ۱۳۹۰)

-تعریف عملیاتی روابط دفاعی- امنیتی :

روابط دفاعی- امنیتی مجموعه اقدامات و کنش‌های متقابل واحدهای نظامی حکومتی (مانند نیروهای مسلح، وزارت دفاع، وزارت امور خارجه و ...) و نهادهای نظامی غیردولتی دو کشور می‌باشد که نقش مؤثری در دفاع از کشور ایفا می‌کنند. به عبارت دیگر، ارزش‌ها و منافع حیاتی آنها از خطر تهدیدات گوناگون داخلی، خارجی در ابعاد سیاسی، نظامی، اقتصادی، اجتماعی - فرهنگی و زیست محیطی مصون می‌گردد و فعالیت‌هایی از قبیل برگزاری رزمایش‌های مشترک و مرکب بین دو یا چند کشور، انجام گفت‌وگوهای امنیتی، ایفای نقش فعال در حل مشکلات منطقه‌ای، عقد پیمان‌های نظامی و سیاسی، خرید و فروش تسلیحات و تجهیزات نظامی از یکدیگر از سوی ارتش‌های دو کشور افزایش می‌یابد.

یافته های تحقیق

۱- روابط با کشورهای همسایه در اسناد بالادستی

۱-۱- آیات

آیات زیادی وجود دارد که در رابطه با نحوه ارتباط با دیگران سخن به میان آورده است و می‌توان از آن‌ها برای ارتباط با کشورها استفاده نمود. در زیر به تعدادی از این آیات اشاره می‌شود:

«وَأَعِدُّوا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهَبُونَ بِهِ عَدُوَّ اللَّهِ وَعَدُوَّكُمْ وَأَخْرِينَ مِنْ دُونِهِمْ لَأَنْتُمْ أَعْلَمُوهُمْ وَمَا تَنْفِقُوا مِنْ شَيْءٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ يُوَفَّ إِلَيْكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تُظْلَمُونَ» (انفال- ۶۰)

ترجمه آیه: و شما (ای مؤمنان) در مقام مبارزه با آن کافران خود را مهیا کنید و تا آن حد که بتوانید از آذوقه و تسلیحات و آلات جنگی و اسبان سواری زمین کرده برای تهدید و تخویف دشمنان خدا و دشمنان خودتان فراهم سازید و نیز برای قوم دیگری که شما بر (دشمنی) آنان مطلع نیستید (مراد منافقانند که ظاهراً مسلم و باطنا کافر محض‌اند) و خدا بر آنها آگاه است. و آنچه در راه خدا صرف می‌کنید خدا تمام و کامل به شما عوض خواهد داد و هرگز به شما ستم نخواهد شد.

لَا يَتَّخِذِ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ (آل عمران- ۲۸)

ترجمه آیه: افراد باایمان نباید به جای مؤمنان، کافران را دوست و سرپرست خود انتخاب کنند؛ و هر کس چنین کند، هیچ رابطه‌ای با خدا ندارد (و پیوند او به کلی از خدا گسسته می‌شود).

یا ایها الذین آمنوا لا تتخذوا الیهود و النصارى اولیاء بعضهم اولیاء بعض و من یتولهم منکم فانه منهم ان الله لا یتولی القوم الظالمین . (مائده- ۵۱)

ترجمه آیه: «ای کسانی که ایمان آورده‌اید یهود و نصاری را تکیه گاه خود قرار ندهید، آنها تکیه گاه یکدیگرند و کسانی که از شما به آنها تکیه کنند از آنها هستند خداوند جمعیت ستمکار را هدایت نمی‌کند.»

۲-۱- قانون اساسی ج.ا. ایران:

برخی از بندهای قانون اساسی که می‌توان بر ایجاد روابط دفاعی - امنیتی با کشورهای مسلمان و همسایه از آن‌ها بهره گرفت عبارتند از:

اصل ۱۴۳: ارتش ج.ا. ایران پاسداری از استقلال و تمامیت ارضی و نظام جمهوری اسلامی کشور را به عهده دارد.
اصل ۱۵۴: «ج.ا. ایران سعادت انسان در کل جامعه بشری را آرمان خود می‌داند و استقلال و آزادی را حق همه مردم جهان می‌شناسد. بنابراین در عین خودداری کامل از هرگونه دخالت در امور داخلی ملت‌های دیگر، از مبارزه حق طلبانه مستضعفین در برابر مستکبرین در هر نقطه از جهان حمایت می‌کند.»

اصل ۱۷۶: به منظور تامین منافع ملی و پاسداری از انقلاب اسلامی و تمامیت ارضی و حاکمیت ملی «شورای عالی امنیت ملی» به ریاست رئیس جمهور با وظایف زیر تشکیل می‌گردد:

- (۱) تعیین سیاست‌های دفاعی - امنیتی کشور در محدوده سیاست‌های کلی تعیین شده از طرف مقام معظم رهبری.
- (۲) بهره‌گیری از امکانات مادی و معنوی کشور برای مقابله با تهدیدهای داخلی و خارجی.
- (۳) هماهنگ نمودن فعالیت‌های سیاسی، اطلاعاتی، اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی در ارتباط با تدابیر کلی دفاعی - امنیتی (قانون اساسی، ۱۳۸۱: ۸۴-۷۰)

۳-۱- بنیانگذار کبیر انقلاب اسلامی ایران، حضرت امام خمینی^(ه)

✓ عدم ارتباط با هیچ کشور به معنی شکست خوردن و به فنا رفتن است
«ما باید همان گونه که در زمان صدر اسلام، پیامبر سفیر به این طرف و آن طرف می‌فرستاد که روابط درست کند عمل کنیم، و نمی‌توانیم بنشینیم و بگوییم که با دولت‌ها چکار داریم. این برخلاف عقل و برخلاف شرع است، و ما باید همه با همه رابطه داشته باشیم، منتها چند تا استثنا می‌شود که الآن هم با آنها رابطه نداریم. اما این که با هیچ دولتی نباید رابطه داشته باشیم، هیچ عقل و هیچ انسانی آن را نمی‌پذیرد، چون معنایش شکست خوردن و فنا و مدفون شدن است تا آخر. و ما باید با ملت‌ها و دولت‌ها رابطه پیدا کنیم؛ آنها را که می‌توانیم ارشاد کنیم، با همین روابط ارشاد کنیم، و از آنهایی که نمی‌توانیم ارشاد کنیم، سیلی نخوریم.» (صحیفه امام، ج ۹: ۹۳)

✓ رابطه نداشتن با کشوری که قصد چاپیدن ما را دارد
«اگر مقصود از روابط آن روابطی است که تا حالا بین ایران و آمریکا بوده است، در زمان شاه سابق بین ایران و آمریکا بوده است، این روابط نبوده است، این یک آقایی بوده با نوکرش هر کاری می‌خواست ... می‌کرده. ... بهتر این است با آنهایی که می‌خواهند ما را بچاپند رابطه نداشته باشیم.» (صحیفه نور، ج ۱۱: ۳۴)

✓ سعی اجانب در جلوگیری از گسترش اسلام و شکاف در بین مسلمین
«ملی‌گرایی در مقابل ملت‌های مسلمان دیگر، مسئله دیگری است که اسلام و قرآن کریم و دستور نبی اکرم (ص) بر خلاف آن است؛ و آن ملی‌گرایی که به دشمنی بین مسلمین و شکاف در صفوف مؤمنین منجر می‌شود بر خلاف اسلام و مصلحت مسلمین و از حیل‌های اجانب است که از اسلام و گسترش آن رنج می‌برند.» (صحیفه امام، ج ۱۳)
۴-۱- مقام معظم رهبری و فرماندهی کل قوا، حضرت آیت‌الله خامنه‌ای (مدظله‌العالی)

➤ رابطه با کشورهای بیگانه با رعایت مصالح جمهوری اسلامی و اسلام

«صرف رابطه با کشورهای بیگانه و کفار، اشکالی ندارد؛ مگر این که این رابطه، خلاف مصالح جمهوری اسلامی و اسلام باشد یا کفار حربی مانند اسرائیل که در حال جنگ با اسلام و مسلمانان هستند، از این رابطه منتفع شوند که در این صورت، جایز نیست.» (امام خامنه‌ای^(مدظله العالی)، رساله اجوبه الاستفتائات، س ۱۳۴۸)

➤ ریشه مشکلات غرب آسیا در دخالت و سیاست‌های مغرضانه قدرت‌هاست
«امروز دنیای اسلام دچار مشکلات بزرگی است. ما در منطقه‌ای قرار گرفته‌ایم که متأسفانه در متعددی از کشورهایی که پیرامون ما هستند، مشکلاتی وجود دارد، که غالباً هم این مشکلات تزیق شده و تحمیل شده از سوی دیگران و از سوی بیگانگان است. یقیناً این حوادثی که امروز در منطقه غرب آسیا و در شمال آفریقا دارد اتفاق می‌افتد، اگر دخالت‌های بیگانگان نبود، اگر سیاست‌های مغرضانه قدرت‌ها نبود، اوضاع به این شکل پیچیده نمی‌شد.» (بیانات در دیدار با مسؤولان نظام و سفرای کشورهای اسلامی، ۱۳۹۲/۵/۱۸)

➤ سیاست تنش‌زدایی با کسانی که در صدد تنش با ما نباشند
«تفاهم و همدلی ما با دنیا و سیاست تنش‌زدایی که با هر کسی که در صدد تنش با ما نباشد، ما با او در صدد تنش نیستیم و با هر کسی که میل به همکاری با ما داشته باشد، همکاری می‌کنیم، چیزی است که همه دنیا این را می‌دانند. مواضع ما مواضع روشنی است.» (بیانات در دیدار با مسؤولان و کارگزاران نظام جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰/۱۲/۲۷)

۵-۱- سند چشم‌انداز بیست ساله جمهوری اسلامی ایران

در متن سند چشم‌انداز بیست ساله ج.ا. ایران در افق ۱۴۰۴ هجری شمسی درباره مسایل مرتبط چنین آمده است:
تعامل با جهان: در جهان اسلام: الهام بخش، فعال و مؤثر در جهان اسلام با تحکیم الگوی مردم سالاری دینی، توسعه کارآمد، جامعه اخلاقی، نواندیشی و پویایی فکری و اجتماعی، تاثیرگذار بر همگرایی اسلامی و منطقه‌ای بر اساس تعالیم اسلامی و اندیشه‌های امام خمینی^(ره).

در روابط بین‌الملل: دارای تعامل سازنده و مؤثر با جهان بر اساس اصول عزت، حکمت و مصلحت امنیتی دفاعی: امن، مستقل و مقتدر با سامان دفاعی مبتنی بر بازدارندگی همه جانبه و پیوستگی مردم و حکومت. (سند چشم‌انداز، ۱۳۸۵)

۲- دلایل ژئوپلیتیکی ایجاد روابط دفاعی - امنیتی:

۱-۲- موقعیت ژئوپلیتیکی ج.ا. ایران در منطقه و جهان:

ایران در جنوب غربی آسیا واقع است. آسیای جنوب‌غربی در حقیقت منطقه واسطه بین سه قاره آسیا، اروپا و آفریقا است که ایران در این منطقه به نحو شدیدی از حوادث این سه قاره متاثر است زیرا هر نوع واقعه‌ای که در این قاره‌ها به وقوع بپیوندد و یا روابط سیاسی، نظامی، اقتصادی و فرهنگی بین این سه قاره به صورتی بر ایران تاثیر خواهد گذاشت. ایران به دلیل قرار گرفتن در منطقه خاورمیانه به عنوان حد فاصل سه قاره آسیا و اروپا و آفریقا از محوریت ارتباط منطقه‌ای برخوردار است. هم‌چنین ایران با داشتن موقعیت بری و بحری ارتباط با حوزه‌های متعدد ژئوپلیتیکی از جمله قرارگرفتن بین حوزه بزرگ انرژی جهان (خلیج فارس و دریای خزر)، قرارگرفتن در کنار تنگه راهبردی هرمز، عبور لوله‌های مختلف نفت و گاز و هم‌چنین قابلیت‌های ارتباطی ج.ا. ایران در حوزه‌های جاده‌ای، راه‌آهن، هوایی، الکترونیکی و ...، وجود کشورهای محصور در خشکی در مرزهای شمال این کشور و هم‌چنین نفوذ فرهنگی و تمدنی

آن در حوزه‌های ژئوپلیتیکی پیرامون، حضور قدرت‌های برتر جهانی در همسایگی ایران و نفوذ در خاک همسایگان - آن، از موقعیت ژئواستراتژیکی ویژه‌ای برخوردار است. حوزه‌های ژئوپلیتیکی مجاور ج. ا. ایران عبارتند از:

- ✓ حوزه ژئوپلیتیکی قفقاز اناتولی: شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، ارمنستان، گرجستان و روسیه.

حوزه ژئوپلیتیکی خلیج فارس: شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، عراق، کویت، عربستان، امارات، قطر، بحرین و عمان.

- ✓ حوزه ژئوپلیتیکی دریای عمان و اقیانوس هند: شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، پاکستان، هند، عمان و امارات.

- ✓ حوزه ژئوپلیتیکی فلات ایران: شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، پاکستان و افغانستان.
- ✓ حوزه ژئوپلیتیکی آسیای مرکزی: شامل کشورهای ترکمنستان، قرقیزستان، ازبکستان، قرقیزستان و تاجیکستان.

- ✓ حوزه ژئوپلیتیکی دریای مازندران: شامل کشورهای جمهوری اسلامی ایران، ترکمنستان، قزاقستان، روسیه و آذربایجان. (کریمی و مسیبی ملک‌خیل، ۱۳۹۹: ۸۴-۸۳)

۲-۲- موقعیت ژئوپلیتیکی ترکیه در منطقه و جهان:

ترکیه کشوری پر همسایه و دارای لایه‌های مختلف ژئوپلیتیکی و ژئواستراتژیکی است. این کشور با ۸ کشور مرز زمینی داشته و از سه طرف به دریاهای آزاد و ترانزیتی راه دارد. استقرار کشورهای عرب زبان سوریه و عراق در جنوب، کشور فارس زبان ایران در شرق و همسایگی با کشور هم‌زبان آذربایجان، کشور کاملاً متفاوت ارمنستان و دو کشور اروپایی یونان و بلغارستان، سیاست خارجی ترکیه را بسیار پر تحرک و فعال نموده و این کشور را در آستانه گزینش‌های بسیار مهمی قرار داده است. (مرادیان، ۱۳۹۵: ۲۶) ترکیه به‌عنوان یکی از گذرگاه‌های اشاعه فرهنگ مسلمانان و ترک‌ها به مغرب زمین و در عین حال پنجره‌ای برای مشرق زمین محسوب می‌گردد. موقعیت سه دریای مدیترانه، سیاه و اژه در اطراف ترکیه، آن را به کشوری با سیستم باز و همسایه تمامی جهانیان تبدیل نموده است. این کشور با برخورداری از سواحل طولانی و خصوصیت ارتباط بین قاره‌ای و امکان ارتباط سریع، از دیر باز به‌عنوان یک مرکز تجاری مهم شناخته شده است. (همان) ترکیه به‌عنوان یک کشور در حال توسعه در میان همسایگان ایران، از موقعیت خاصی برخوردار است. تمایلات غرب‌گرایانه و سیاست‌های تقرب‌جویانه آنکارا به رژیم صهیونیستی، در برابر بنیادهای اسلامی و دینی، نه تنها موجب منش دوگانه در رفتارهای سیاسی این کشور شده، بلکه پیچیدگی‌های سیاسی خاصی را برای اتخاذ سیاست مناسب از سوی ج. ا. ایران طلب می‌کند. این ویژگی‌ها در کنار همجواری با ایران، همواره الگوی ویژه‌ای را برای پیشبرد تعاملات موجود در قبال این کشور، برای ج. ا. ایران ایجاد نموده‌اند. این کشور با توجه به موارد زیر دارای موقعیت ژئوپلیتیکی ویژه‌ای در جهان می‌باشد:

- موقعیت ارتباطی و راه‌های دسترسی (ترانزیتی)
- موقعیت حساس پل بین دو قاره اروپا و آسیا
- دسترسی به آب‌های آزاد جهان
- تسلط بر دو تنگه مهم و راهبردی بسفر و داردانل
- موقعیت هیدروپلیتیک، پر آبی و منابع فراوان آب‌های شیرین و همچنین دریاهای آزاد
- موقعیت کنترلی - همجوار مناطق بحرانی خاورمیانه، قفقاز و بالکان
- نزدیکی به منابع انرژی خلیج فارس و دریای مازندران

- واقع شدن در مجاورت منطقه حساس شمال عراق و اثر مستقیم بر آینده این منطقه
- واقع شدن در جناح جنوب شرقی ناتو به عنوان تنها کشور مسلمان عضو این پیمان
- موقعیت ترکیه در جهان اسلام
- رابطه راهبردی با رژیم صهیونیستی، آمریکا و کشورهای آسیای مرکزی و قفقاز (مرادپان، ۱۳۹۵: ۷۱)

۳-۲- ویژگی‌ها و عوامل جغرافیایی مؤثر بر افزایش قدرت ملی ایران:

- (۱) موقعیت جغرافیایی و مجاورت با خلیج فارس و تنگه هرمز، برگ برنده ایران در سیاست خارجی است که می‌توان از آن استفاده کرد.
- (۲) حاکمیت و تسلط بر نیمی از خلیج فارس و تنگه هرمز.
- (۳) داشتن منابع طبیعی نظیر نفت، گاز، معادن فلزی و سنگ‌های تزئینی.
- (۴) داشتن الگوهای مختلف کشاورزی به علت تنوع اقلیمی موجود در کشور
- (۵) منابع آب شیرین موجود در حاشیه ایران.
- (۶) بالا بودن وسعت و سرانه فضایی کشور.
- (۷) منابع انرژی خورشیدی.
- (۸) جمعیت و نقش آن در دفاع.
- (۹) وفاداری ملت به نظام اسلامی.
- (۱۰) حوزه نفوذ فرهنگی و ایدئولوژی در اطراف ایران مثل پاکستان، افغانستان، آسیای مرکزی و در واقع جهان اسلام. (امیدبهری، ۱۳۹۰: ۹۴)

۴-۲- ویژگی‌ها و عوامل جغرافیایی مؤثر بر کاهش قدرت ملی ایران:

- (۱) بستر ناامن و حوادث طبیعی (زلزله، سیل)
- (۲) بستر ناامن اجتماعی همسایگان در شرایط جنگ و گریز.
- (۳) وابستگی غذایی و تسلیحاتی.
- (۴) موقعیت تقریباً تک نقش و تک محصولی در اقتصاد بین‌الملل.
- (۵) وابستگی فناورانه.
- (۶) جمعیت زیاد و منابع نیروی انسانی تجهیز نشده و سربار.
- (۷) کاهش بهره‌وری از منابع مالی اعتباری و انسانی به دلیل تجزیه آنها از طریق گسترش سازمانها و نهادهای اداری در حال تکثیر.
- (۸) سیستم اداری حجیم، متمرکز و هزینه‌بر.
- (۹) الگوی نامتعادل توزیع جمعیت و تحرک غیرمنطقی آنها.
- (۱۰) لزوم راهبرد جامع کاربری بهینه منابع ملی. (همان: ۹۶)

۳- تجزیه و تحلیل توصیفی:

با توجه به انجام مطالعه کیفی، فیش‌برداری و توزیع پرسش‌نامه به صورت هدفمند بین خبرگان و صاحب‌نظران در سطح نیروهای مسلح، ابعاد، مؤلفه‌ها و شاخص‌های تحقیق مشخص گردید و در ادامه با استفاده از نرم‌افزار اس. پی. اس. تجزیه و تحلیل عوامل و شاخص‌ها انجام گرفت. در مجموع دو عامل همگرایی نظامی امنیتی و واگرایی نظامی

امنیتی برای این تحقیق در نظر گرفته شد که ۱۰۰٪ مخاطبین همگرایی نظامی امنیتی و ۹۷٪ مخاطبین واگرایی نظامی امنیتی را از عوامل دفاعی امنیتی اثرگذار در روابط ج.ا. ایران با ترکیه دانسته‌اند.

۱-۳-رتبه‌بندی شاخص‌های مؤلفه همگرایی نظامی امنیتی:

همچنانکه در جدول شماره یک نشان داده شده است، رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های مؤلفه همگرایی نظامی امنیتی دو کشور، به شرح زیر می‌باشد:

شاخص G۲ (استقرار صلح، ثبات و امنیت مرزی) با ۷.۲۱، حائز بالاترین رتبه و شاخص G۵ (همکاری‌های پژوهشی (دفاعی- امنیتی)) با ۴.۰۲ حائز پائین‌ترین رتبه (رتبه دهم) شده‌اند، و سایر شاخص‌ها که رتبه‌های دوم تا نهم را کسب کرده‌اند شامل: G۹، G۱، G۶، G۳، G۷، G۴، G۱۰، G۸ و G۱ با مقادیر ۶.۷۶، ۶.۴۶، ۶.۱۵، ۵.۴۰، ۵.۲۶، ۴.۸۳، ۴.۵۴ و ۴.۳۷ (تهدیدات مشترک امنیتی، ممانعت از اقدامات براندازانه در خاک یکدیگر و ...) می‌باشند. همانگونه که در جدول آمده است، این شاخص‌ها، به ترتیب اولویت‌های ذکر شده، بیشترین تاثیر همگرایی را بر روابط دفاعی- امنیتی ج.ا. ایران و کشور ترکیه دارند.

جدول شماره ۲: رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های مؤلفه همگرایی نظامی امنیتی

رتبه	آزمون فریدمن	خیلی زیاد		زیاد		شاخص
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱	۷.۲۱	۵۴.۰	۴۷	۳۳.۳	۲۹	G۲ استقرار صلح، ثبات و امنیت در مرز دو کشور
۲	۶.۷۶	۴۹.۴	۴۳	۲۸.۷	۲۵	G۹ تهدیدات مشترک امنیتی (تروریسم، ...)
۳	۶.۴۶	۴۸.۳	۴۲	۲۳.۰	۲۰	G۱ ممانعت از اقدامات براندازانه در خاک یکدیگر
۴	۶.۱۵	۴۰.۲	۳۵	۳۳.۳	۲۹	G۶ همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی
۵	۵.۴۰	۲۸.۷	۲۵	۳۲.۲	۲۸	G۳ تبادل هیئت‌های عالی‌رتبه نظامی
۶	۵.۲۶	۲۶.۴	۲۳	۳۵.۶	۳۱	G۷ تعاملات فنی در صنایع نظامی
۷	۴.۸۳	۲۳.۰	۲۰	۳۴.۵	۳۰	G۴ همکاری‌های آموزشی (تبادل استاد و دانشجو)
۸	۴.۵۴	۲۵.۳	۲۲	۲۷.۶	۲۴	G۱۰ همکاری بیشتر در حفظ صلح منطقه‌ای
۹	۴.۳۷	۱۶.۱	۱۴	۳۶.۸	۳۲	G۸ عضویت در کنوانسیون‌های کنترل تسلیحاتی
۱۰	۴.۰۲	۲۰.۷	۱۸	۲۰.۷	۱۸	G۵ همکاری‌های پژوهشی (دفاعی- امنیتی)

۲-۳-رتبه‌بندی شاخص‌های مؤلفه واگرایی نظامی امنیتی:

همچنانکه در جدول شماره دو نشان داده شده است، رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های مؤلفه واگرایی نظامی امنیتی دو کشور، به شرح زیر می‌باشد:

شاخص G۱۷ (اقدام ترکیه در تجهیز و تسلیح معارضین سوری و تکفیری‌ها) با ۶.۲۶ حائز بالاترین رتبه و شاخص G۱۴ (قدرت نظامی ارتش دو کشور) با ۳.۵۱ حائز پائین‌ترین رتبه (رتبه نهم) شده‌اند و سایر شاخص‌ها که به ترتیب رتبه‌های دوم تا هشتم را شامل: G۱۵، G۱۹، G۱۳، G۱۲، G۱۸، G۱۱ و G۱۶ با مقادیر ۶.۱۷، ۵.۶۳، ۵.۲۸، ۴.۹۶، ۴.۶۳، ۴.۶۰ و ۳.۹۶ (همکاری نظامی ترکیه با رژیم صهیونیستی، همکاری نظامی ترکیه با آمریکا، حمایت پنهانی ترکیه از پژاک در ج.ا. ایران و ...) می‌باشند. همانگونه که در جدول آمده است، این شاخص‌ها، به ترتیب اولویت‌های ذکر شده، بیشترین تاثیر واگرایی را بر روابط دفاعی- امنیتی ج.ا. ایران و کشور ترکیه دارند.

جدول شماره ۳) رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های مؤلفه واگرایی نظامی امنیتی

رتبه	آزمون فریدمن	خیلی زیاد		زیاد		شاخص
		درصد	فراوانی	درصد	فراوانی	
۱	۶.۲۶	۶۷.۸	۵۹	۱۹.۵	۱۷	G17 اقدام ترکیه در تجهیز و تسلیح معارضین سوری و تکفیری‌ها
۲	۶.۱۷	۶۶.۷	۵۸	۱۹.۵	۱۷	G16 همکاری ترکیه با رژیم صهیونیستی
۳	۵.۶۳	۵۰.۶	۴۴	۳۲.۲	۲۸	G15 همکاری نظامی ترکیه با آمریکا
۴	۵.۲۸	۵۲.۹	۴۶	۲۸.۷	۲۵	G19 حمایت پنهانی ترکیه از پژاک در ج.ا.ایران
۵	۴.۹۶	۴۶.۰	۴۰	۲۷.۶	۲۴	G13 عضویت ترکیه در ناتو
۶	۴.۶۳	۳۹.۱	۳۴	۲۹.۹	۲۶	G12 دستیابی و تجهیز و تسلیح ایران به فناوری‌های تولید موشک‌های بالستیک
۷	۴.۶۰	۳۷.۹	۳۳	۳۳.۳	۲۹	G18 رویکرد متضاد دو کشور در برخی محورهای منطقه‌ای و جهانی
۸	۳.۹۶	۲۹.۹	۲۶	۳۶.۸	۳۲	G11 دانش و فناوری بالای هسته‌ای ج.ا.ایران
۹	۳.۵۱	۲۰.۷	۱۸	۴۲.۵	۳۷	G14 قدرت نظامی ارتش دو کشور

۳-۳- رتبه‌بندی شاخص‌های هر دو عامل

آنگونه که در جدول شماره سه نشان داده شده است، رتبه‌بندی فریدمن شاخص‌های هر دو مؤلفه همگرایی و واگرایی نظامی امنیتی، دو کشور به شرح زیر می‌باشد:

در آزمون فریدمن برای هر دو مؤلفه همگرایی و واگرایی، شاخص G17 (تجهیز و تسلیح معارضین سوری و تکفیری) با ۱۳.۵۸ به عنوان بالاترین رتبه و شاخص G10 (ظرفیت همکاری حفظ صلح سازمان ملل) با ۷.۸۹ به عنوان پائین‌ترین رتبه (رتبه ۱۹) مشخص شدند و سایر شاخص‌ها که به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار گرفتند، شامل: G16 و G2 با مقادیر ۱۳.۴۴ و ۱۲.۵۲ (همکاری نظامی ترکیه با رژیم صهیونیستی و استقرار صلح، ثبات و امنیت در مرز دو کشور) بیشترین تاثیر را بر روابط دفاعی - امنیتی ج.ا.ایران با کشور ترکیه دارند.

جدول شماره ۴) رتبه‌بندی شاخص‌های دفاعی امنیتی با در نظر گرفتن عوامل همگرایی و واگرایی

رتبه	آزمون فریدمن	شاخص
۱	۱۳.۵۸	G17 اقدام ترکیه در تجهیز و تسلیح معارضین سوری و تکفیری‌ها
۲	۱۳.۴۴	G16 همکاری ترکیه با رژیم صهیونیستی
۳	۱۲.۵۲	G2 استقرار صلح، ثبات و امنیت در مرز دو کشور
۴	۱۲.۳۰	G15 همکاری نظامی ترکیه با آمریکا
۵	۱۱.۶۶	G19 حمایت پنهانی ترکیه از پژاک در ج.ا.ایران
۶	۱۱.۱۳	G9 تهدیدات مشترک امنیتی (تروریسم، ...)
۷	۱۰.۶۱	G1 ممانعت از اقدامات براندازانه در خاک یکدیگر
۸	۱۰.۴۳	G13 عضویت ترکیه در ناتو
۹	۱۰.۳۹	G18 رویکرد متضاد دو کشور در برخی محورهای منطقه‌ای و جهانی
۱۰	۱۰.۳۲	G12 دستیابی و تجهیز و تسلیح ایران به فناوری‌های تولید موشک‌های بالستیک

۱۱	۱۰.۰۴	همکاری‌های اطلاعاتی و امنیتی	G۶
۱۲	۹.۱۳	تبادل هیئت‌های عالی‌رتبه نظامی	G۳
۱۳	۸.۸۱	قدرت نظامی ارتش دو کشور	G۱۴
۱۴	۸.۶۴	دانش و فناوری بالای هسته‌ای ج.ا. ایران	G۱۱
۱۵	۸.۴۶	همکاری‌های پژوهشی (دفاعی-امنیتی)	G۵
۱۶	۸.۴۴	عضویت در کنوانسیون‌های کنترل تسلیحاتی	G۸
۱۷	۸.۲۹	تعاملات فنی در صنایع نظامی	G۷
۱۸	۷.۹۰	همکاری‌های آموزشی (تبادل استاد و دانشجو)	G۴
۱۹	۷.۸۹	همکاری بیشتر در حفظ صلح منطقه‌ای	G۱۰

نتیجه‌گیری:

از دیدگاه آیات و روایات، روابط کشور اسلامی با کشورهای دیگر، مبتنی بر نفی سلطه، حفظ منافع عمومی، روابط حسنه و دفاع می‌باشد و اصل در روابط دولت اسلامی با دیگران، بر صلح و همزیستی مسالمت‌آمیز استوار است؛ زیرا در شرایط صلح و امنیت، رشد و تعالی و رسیدن به تفاهم و همسویی آسان‌تر بوده و بشر به حق و حقیقت گرایش و علاقه بیشتری پیدا می‌کند. البته اگر کشورهای دیگر در صدد سلطه جویی به کشور اسلامی باشند و یا به جامعه اسلامی تجاوز نمایند، اسلام دفاع و جهاد را نیز از روابط بین‌الملل می‌داند و به کشور دیگر اجازه تجاوز را نداده و سلطه‌پذیری را هم جایز نمی‌داند. در قانون اساسی ج.ا. ایران نیز با صراحت اصولی بیان شده است که در آن نفی سلطه، حفظ استقلال همه جانبه، تمامیت ارضی کشور و ... اساس سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران معرفی شده است؛ به طور مثال در اصل ۱۵۲ بیان شده است: سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران بر اساس نفی هرگونه سلطه‌جویی و سلطه‌پذیری، حفظ استقلال همه جانبه و تمامیت ارضی کشور، دفاع از حقوق همه مسلمانان و عدم تعهد در برابر قدرت‌های سلطه‌گر و روابط صلح‌آمیز متقابل با دول غیرمحراب استوار است. (قانون اساسی ج.ا. ایران، ۱۳۸۵) و یا در اصل ۱۵۳ هرگونه قرارداد که موجب سلطه بیگانه بر منابع طبیعی و اقتصادی، فرهنگ، ارتش و دیگر شئون کشور گردد ممنوع گردیده است. روابط رو به رشد ایران و ترکیه در زمینه‌های تجاری، همکاری اقتصادی و رفت و آمدهای مستمر میان مقام‌های دو کشور که حدوداً از یک دهه قبل شروع شده بود، نشانه اراده بالای سیاسی تهران و آنکارا به داشتن روابط کم تنش و رو به گسترش بوده است (به ویژه در دوران حاکمیت حزب عدالت و توسعه در ترکیه هم‌کاری‌های ایران و ترکیه چشم گیر بوده است). به هر روی، روابط تجاری رو به رشد این دو کشور به معنی هم‌سویی در نگرش و جهت‌گیریهای سیاست منطقه‌ای و خارجی ترکیه و ایران نیست و مواضع و نگاه‌های امنیتی-دفاعی راهبردی ترکیه و ایران به یکدیگر و در اسناد راهبردی دو کشور متفاوت از سیاست اعلامی‌شان می‌باشد، به گونه‌ای که ترکیه برنامه توسعه موشکی و فعالیت‌های هسته‌ای ایران را با دقت و حساسیت دنبال می‌کند و همکاری‌های نظامی ترکیه با رژیم صهیونیستی موجب نگرانی و بی‌اعتمادی کشورهای منطقه از جمله جمهوری اسلامی ایران می‌باشد. با توجه به عضویت ترکیه در ناتو و موضع‌گیری این کشور و قرار گرفتن در جبهه غرب، احداث سپر موشکی در مرز این کشور با سوریه و حمایت‌های این از تروریست‌های معارض سوریه، با توجه به سطح روابط جمهوری اسلامی ایران و سوریه، موجب شده است تا روابط ایران با ترکیه در هاله‌ای از ابهام قرار گیرد. بنابراین امنیت ملی این دو کشور بر یکدیگر تأثیرگذار می‌باشد. ظرفیت و موقعیت‌های راهبردی و ژئوپلیتیکی دو کشور ایران

و ترکیه در منطقه جنوب غربی آسیا و شمال آفریقا که دو قطب انرژی جهان (نفت و گاز)، غرب و شرق عالم را به هم متصل می نماید، موقعیت گذرگاهی و ارتباطی و ... مهمی را ایجاد کرده است، به گونه ای که مورد طمع استکبار جهانی و دنیای غرب به عنوان مصرف کننده انرژی قرار گرفته اند، بنابراین اگر این دو کشور با هم متحد شده و با یکدیگر ارتباط حسنه داشته باشند، می توانند تا حد بسیار زیادی جلوی زیاده خواهی آنان را بگیرند.

پیشنهادات:

- (۱) تصمیم گیران و تصمیم سازان نظام جمهوری اسلامی ایران، در تدوین راهبردهای دفاعی امنیتی کشور در قبال کشور ترکیه از نتایج این پژوهش بهره برداری نمایند.
- (۲) از موقعیت های بی بدیل ژئوپلیتیکی، گذرگاهی و ارتباطی دو کشور در جهت همگرایی هرچه بیشتر و به منظور استفاده بهینه از منافع مشترک، بهره برداری گردد.
- (۳) مسئولان دفاعی و امنیتی کشور با توجه به اشتراکات فراوان دو کشور، به منظور بهره برداری از ظرفیت های بالقوه و بالفعل، نسبت به تقویت روابط دفاعی امنیتی جمهوری اسلامی ایران با کشور ترکیه گام بردارند.
- (۴) توسعه روابط سیاسی ج. ا. ایران و کشور ترکیه (همکاری و اتحاد بر اساس منافع مشترک، پای بندی به معاهدات و پیمان های منعقد شده، مدیریت دیپلماسی عمومی دوجانبه، مسأله فلسطین به عنوان عامل وحدت اسلامی، توانایی حل مشکلات جهان اسلام به صورت مشترک و ...) در دستور کار سیاسیون دو کشور قرار گیرد.

منابع:

- ۱- قرآن کریم ترجمه آیت الله ناصر مکارم شیرازی.
- ۲- امام خمینی (ره)، روح الله، صحیفه امام، ج ۱۳ و ۱۹، سایت اینترنتی.
- ۳- امام خمینی (ره)، روح الله، (۱۳۶۲)، صحیفه نور، ج ۱۱، تهران: انتشارات وزارت ارشاد.
- ۴- امام خامنه‌ای (مدظله العالی)، سیدعلی، (۱۳۴۸)، رساله اجوبه الاستفتاءات، قم.
- ۵- پایگاه اطلاع رسانی دفتر حفظ و نشر آثار حضرت آیت الله العظمی سید علی خامنه‌ای (مدظله العالی) - مؤسسه پژوهشی فرهنگی انقلاب اسلامی قابل دسترسی در: [www. KHAMENEI.IR](http://www.KHAMENEI.IR)
- ۶- امیدبهراری، پژمان، (۱۳۹۰)، عوامل ژئوپلیتیکی ترکیه و تأثیر آن بر امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران؛ با تأکید بر موقعیت گذرگاهی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه جامع امام حسین (ع)، استاد راهنما، دکتر یحیی صفوی.
- ۷- تهامی، مجتبی (۱۳۹۰)، امنیت ملی، داکترین، سیاست‌های دفاعی و امنیتی، تهران: سازمان عقیدتی سیاسی ارتش جمهوری اسلامی ایران.
- ۸- خرمشاد، محمدباقر و رحمانی، محمدعلی (۱۳۹۹)، سناریوهای بیداری اسلامی در ترکیه (بر اساس مطلوبیت‌های جمهوری اسلامی ایران)، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هجدهم، شماره ۸۱، پاییز ۱۳۹۹.
- ۹- سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ جمهوری اسلامی ایران (۱۳۸۵)، تهران.
- ۱۰- صفوی، سید یحیی، متقی، ابراهیم، حاتمی، حمیدرضا، مرادیان، محسن و یزدانی، حسن (۱۳۹۹)، عوامل واگرایی و همگرایی اقتصادی مؤثر بر روابط جمهوری اسلامی ایران با ترکیه، فصلنامه مطالعات دفاعی استراتژیک، سال هجدهم، شماره ۷۹، بهار ۱۳۹۹.
- ۱۱- قانون اساسی (۱۳۸۱)، قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، قم: انتشارات سپهر.
- ۱۲- کریمی، وحید و مسیبی ملک‌خیل، رحیم (۱۳۹۹)، تحلیلی بر موقعیت ژئوپلیتیکی جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه خاتم‌الانبیاء (ص).
- ۱۳- گل‌محمدی، ولی (۱۴۰۰)، تحول در فرهنگ راهبردی و دکترین امنیت ملی ترکیه؛ چرخش یا توازن در سیاست خارجی؟، فصلنامه مطالعات راهبردی، سال بیست و چهارم، شماره دوم، تابستان ۱۴۰۰، ماره مسلسل ۹۲.
- ۱۴- مرادیان، محسن (۱۳۹۵)، برآورد استراتژیک ترکیه و امنیت جمهوری اسلامی ایران، تهران: انتشارات دانشگاه علوم و فنون فراهی.
- ۱۵- مرادیان، محسن (۱۳۹۸)، پیش‌بینی امنیت داخلی ایران در افق ۱۴۱۴ با تأکید بر ثبات سیاسی، تهران: دانشگاه علوم انتظامی امین.
- ۱۶- نوروزی، محمدتقی (۱۳۹۱)، رهنامه دفاعی امنیتی، تهران، انتشارات بنیاد قرآن و عترت.
- ۱۷- وثوقی، سعید و رضایی، مسعود (۱۳۹۴)، ملاحظات آمریکایی ترکیه در روابط با ایران، مجله سیاست دفاعی، سال بیست و چهارم، شماره ۹۳، زمستان ۱۳۹۴.

The Recognition of the Influential Defense and Security Indexes and Factors in Relations between the Islamic Republic of Iran and Turkey

Rahim Mosayebi Mallek Kheyli^۱, Hekmat Dajliri^۲

۱- PhD Student of Defense Policy at the Supreme University of National Defense

۲- PhD Student of Defense Thought at the Supreme University of National Defense

Abstract:

The growing relations between Iran and Turkey do not mean alignment in the attitudes and orientations of the regional and foreign policies of two countries, and the strategic security-defense positions and views of two countries are different from their declared policy, Turkey is closely following Iran's missile development and nuclear activities program, and Turkey's military cooperation with the Zionist regime is a concern for countries in the region, In particular by Iran. Turkey's membership in NATO and its pro-Western stance, the construction of a missile shield on the border with Syria, and the support of Syrian opposition terrorists, given the level of Iran-Syria relations, have left Iran's relations with Turkey in a state of ambiguity. The main question of this study is: what are the components and indicators of security defense affecting Iran's relations with Turkey? The results of this study show that the nature and level of political relations between two countries affected by domestic needs, geopolitical conditions, quality and structure of the international system of political orientations and other variables, can be included from unity and convergence to strategic relationship, bilateral cooperation, competitive cooperation, Political severance, political tension, conflict, etc. Turkey is an important and influential neighbor in Iran's political, security, defense, economic and cultural issues due to its territorial and border commonalities, the role of cultural factors, etc. Will be effective. This research is an applied-developmental type that has been prepared by descriptive-analytic-case-based method and with a mixed approach (quantitative and qualitative) and through in-depth interviews and distribution of questionnaires in the sample community to ۵۸ strategic experts in the field. The defense and political forces of the Iranian Armed Forces have been completed, and two main factors and nineteen indicators have been approved.

Keywords: Turkey, Iran, security, divergence, convergence.